

XXV Konkurs Chemiczny dla Uczniów Szkół Średnich

Etap II

Zadanie 1

Lizol to preparat (tzw. preparat galenowy) o silnych właściwościach bakteriobójczych. Obecnie jego znaczenie spadło (ze względu na właściwości toksyczne i drażniące), jednakże do lat 70' XX w. stosowany był powszechnie do dezynfekcji podłóg i sanitariatów, skóry, a także jako preparat antykoncepcyjny. Lizol otrzymywany był przez rozpuszczenie mieszaniny izomerycznych związków **X** w mydle potasowym. Wyizolowano główny izomer, **X1**, który poddano analizie. Stwierdzono, że:

- **X1** zawiera tylko węgiel (77,75%), tlen (14,80%) i wodór;
- **X1** reaguje z wodnym roztworem wodorotlenku sodu;
- podczas katalitycznego uwodornienia cząsteczka **X1** przyłącza trzy cząsteczki wodoru;
- **X1** reaguje z wodą bromową zarówno na świetle, jak i w obecności kwasów Lewisa;
- nitrowanie **X1** prowadzi do powstania mieszaniny czterech aromatycznych mononitropochodnych, z których dwie są produktami dominującymi (odpowiednio 50% i 48%), a dwie stanowią po około 1% produktu nitrowania.

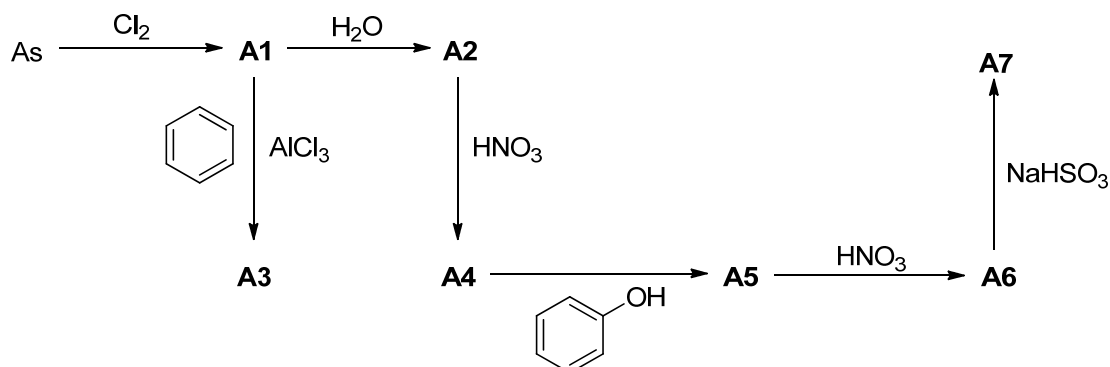
- a. Narysuj wzór szkieletowy i podaj nazwę systematyczną związku **X1**;
- b. Zaproponuj metodę syntezy **X1** z substratów nieorganicznych;
- c. Jakie izomery dominują wśród produktów nitrowania (narysuj ich wzory)? Dlaczego?
- d. Narysuj wzory szkieletowe i podaj nazwy wszystkich izomerów **X1**, będących związkami aromatycznymi.

Zadanie 2

Opracowanie każdej technologii chemicznej wiąże się nie tylko z optymalizacją procesu produkcji, ale także metod utylizacji i zagospodarowania odpadów. Ciekłe odpady przemysłu chemicznego poddaje się często sekwencji reakcji utleniania bądź redukcji (w zależności od składników zawartych w odpadach; jako utleniacz stosuje się 5% roztwór chloranu(I) sodu $d = 1,09 \text{ g/cm}^3$, jako reduktor 5% roztwór siarczanu(VI) hydrazyny – $\text{N}_2\text{H}_4 \times \text{H}_2\text{SO}_4$, $d = 1,05 \text{ g/cm}^3$) i zubożniania (przy pomocy 10% roztworu kwasu siarkowego(VI), $d = 1,07 \text{ g/cm}^3$ lub 10% roztworu NaOH, $d = 1,11 \text{ g/cm}^3$). Jony metali ciężkich obecne z uzyskanej mieszaninie wytrąca się następnie przy pomocy 10% roztworu węglanu sodu ($d = 1,1 \text{ g/cm}^3$). Po oddzieleniu osadu (który składa się w mogilnikach lub przekazuje się do recyklingu) przesącz odprowadzany jest najczęściej do ścieków komunalnych. Do utylizacji przekazano 1000 dm^3 odpadów pogalwanizacyjnych, zawierających 111 g tlenu chromu(VI) i 130 g kwasu siarkowego(VI) w 1 dm^3 . Gęstość odpadów wynosiła $1,1 \text{ g/cm}^3$. Jakie reagenty i w jakiej ilości będą potrzebne do utylizacji kąpielii. Wyniki wyraż w dm^3 . Jakie produkty zostaną wydzielone w postaci osadu, a jakie znajdą się w roztworze? Zapisz równania zachodzących reakcji. Hydrazyna utlenia się do azotu cząsteczkowego.

Zadanie 3

Związki arsenu pełniły i pełnią ważną rolę w medycynie, rolnictwie oraz w przemyśle wojskowym. Na poniższym schemacie zaprezentowano drogę syntezy związków **A1-A7** z arsenu.

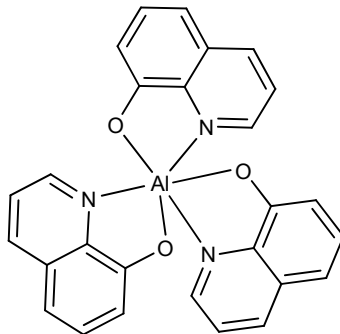

- A1** jest bezbarwną, lotną cieczą o gęstości par w temperaturze wrzenia (130°C) wynoszącej $5,48 \text{ g/dm}^3$ (ciśnienie normalne);
- A2** jest bezbarwną substancją stałą, stosowaną jako lek przeciwnowotworowy (w leczeniu niektórych typów białaczek). Rozpuszcza się w wodzie (tworząc roztwory o odczynie lekko kwaśnym) i w wodnych roztworach zasad. Zawiera 75,74% As.
- A3** był stosowany jako bojowy środek trujący w czasie I wojny światowej. W kontakcie z wodą hydroлізуje, wydzielając chlorowodór. Rozpuszczenie $1,2505 \text{ g}$ związku **A3** w 1 dm^3 wody prowadzi do otrzymania roztworu o pH 1,95 (zaniedbaj zmianę objętości i wpływ innych produktów hydroлізу na pH).
- A4** jest związkiem o właściwościach kwasowych. Jest kwasem średniej mocy. Krystalizuje z dwiema cząsteczkami wody. Rozpuszczenie $10,8 \text{ g}$ dihydratu **A4** w 877 cm^3 wody prowadzi do otrzymania roztworu $0,0704 \text{ M}$ ($d = 1,03 \text{ g/cm}^3$).
- W wyniku spalenia $1,0000 \text{ g}$ **A5** otrzymano $1,2116 \text{ g}$ tlenku węgla(IV), $0,2891 \text{ g}$ wody i $0,4539 \text{ g}$ **A2**. 1 mol **A5** reaguje z 3 molami NaOH. W cząsteczce **A5** nie tworzą się wewnątrzcząsteczkowe wiązania wodorowe.
- Związek **A6** tworzy żółte kryształy. Do 2013 był stosowany (pod nazwą Roxarsone) jako substancja przyspieszająca przyrost masy drobiu i trzody chlewnej. W substancji **A6** stosunek masowy pierwiastków należących do tej samej grupy układu okresowego wynosi 1:5,35.
- Związek **A7** stosowany był w medycynie (pod nazwą salwarsan) do leczenia zakażeń krętkiem białym. **A7** jest mieszaniną oligomerów. Po zjonizowaniu cząsteczek **A7** na drodze ich protonowania (przyłączenia jonu H^+) zmierzono dla nich stosunek masy do ładunku (zarejestrowano tzw. widmo masowe). Stwierdzono, że masy cząsteczkowe głównych homologów wchodzących w skład **A7** wynoszą 549 i 915 u. **A7** reaguje zarówno z roztworem NaOH, jak i z roztworem HCl. W wyniku spalenia **A7** i **A6** powstają te same produkty.

Podaj wzory sumaryczne (związki nieorganiczne) lub szkieletowe (związki organiczne) substancji **A1-A7**. Zapisz równania reakcji przedstawionych na diagramie. Dlaczego wodne roztwory (o tym samym stężeniu) substancji **A4** mają niższe pH , niż substancji **A2**?

Zadanie 4

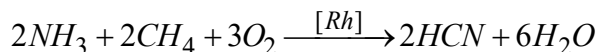
Metaliczny glin uzyskuje się w procesie Halla-Heroult, elektrolizie roztworu tlenku glinu (uzyskanego z boksytu) w topniku (stopionym heksafluoroglinianie(III) sodu) na elektrodach grafitowych. Wydajność procesu determinowana jest przez szereg reakcji ubocznych, m.in. wydzielanie się elementarnego sodu lub fosforu. Aby obliczyć wydajność procesu Halla-Heroult poddano elektrolizie stop $\text{Al}_2\text{O}_3/\text{Na}_3\text{AlF}_6$, przepuszczając prąd o natężeniu 3 A przez 260 min. Cały uzyskany metaliczny glin oddzielono i rozpuszczono w kwasie solnym, a uzyskany roztwór rozcieńczono do objętości 100 cm^3 . Z 10 cm^3 tak uzyskanego roztworu wytrącono glin w postaci tris(8-oksochinolinianu) glinu. Po odsączeniu i wysuszeniu uzyskano 6,6843 g kompleksu. Oblicz wydajność metody Halla-Heroult.

tris(8-oksochinolinian) glinu

Zadanie 5

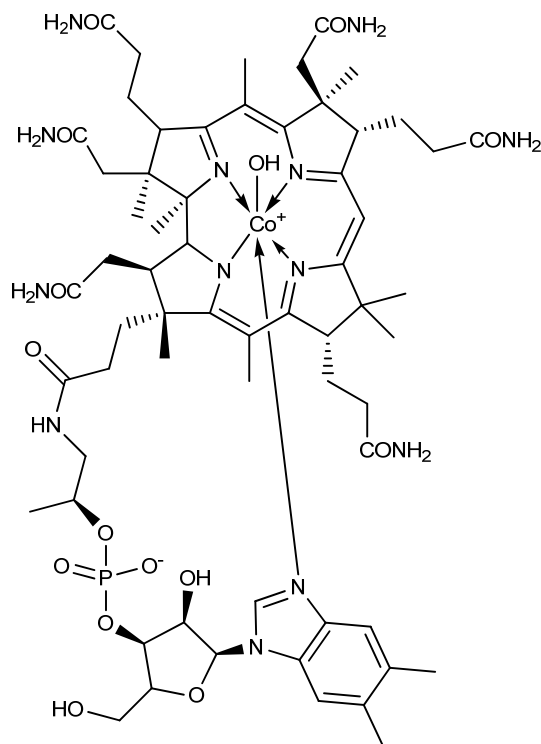
Cyjanowódor jest bezbarwną, lotną cieczą o zapachu gorzkich migdałów. Ma duże znaczenie jako substrat w przemyśle chemicznym, m.in. w syntezie leków, pestycydów i polimerów. Jedną z przemysłowych metod otrzymywania cyjanowodoru jest proces Andrusowa:

Proces ten jest egzotermiczny, entalpia reakcji wynosi -475 kJ/mol HCN .

- Jaką geometrię ma cząsteczka cyjanowodoru?
- Zaproponuj dowolną laboratoryjną metodę syntezy cyjanowodoru.
- Kwas cyjanowodorowy (roztwór cyjanowodoru w wodzie) jest bardzo słabym kwasem. Stwierdzono, że roztwór zawierający 48,6 g HCN w 1 dm^3 ma $\text{pH} = 4,55$. Oblicz $\text{p}K_a$ kwasu cyjanowodorowego.
- Cyjanowódor i jego sole są bardzo silnymi truciznami. Jaki jest mechanizm działania tych związków na organizm zwierzęcy?
- Jako odtrutkę przy zatruciu cyjankami stosuje się siarczan(VI) żelaza(II) (podawany doustnie), tiosiarczan(VI) sodu (podawany dożylnie) lub hydroksykobalaminę (witamina B_{12a} ; podawana dożylnie). Zaproponuj mechanizm działania każdej z wymienionych odtrutek (zapisz równania reakcji).
- Transport i przechowywanie cyjanowodoru obarczone są dużym ryzykiem ze względu na polimeryzację tego związku. Proces ten jest silnie egzotermiczny i autokatalityczny – w jego konsekwencji następuje nagły wzrost temperatury zawartości zbiornika, prowadzący do wzrostu ciśnienia i wybuchu. Oblicz ciepło polimeryzacji cyjanowodoru (wyrażone w kJ na 1 kg substratu). Entalpia spalania polimeru wynosi -21 kJ/g . $\Delta H_{\text{tr}}(\text{CO}_2) = -393 \text{ kJ/mol}$, $\Delta H_{\text{tr}}(\text{H}_2\text{O}) = -242 \text{ kJ/mol}$, $\Delta H_{\text{tr}}(\text{CH}_4) = -75 \text{ kJ/mol}$, $\Delta H_{\text{tr}}(\text{NH}_3) = -46 \text{ kJ/mol}$. Załóż, że produkty spalania monomeru i polimeru są takie same. Jednym z produktów spalania jest azot.
- Wodne roztwory zawierające cyjanki utylizuje się przez utlenianie za pomocą chloranu(I) sodu. W zależności od pH produktem reakcji są cyjaniany bądź węglany i azot. Zapisz równania zachodzących reakcji.

Poznań, 30.11.2019

hydroksykobalamina

Punktacja:

Zadanie 1	32	pkt.
Zadanie 2	15	pkt.
Zadanie 3	27	pkt.
Zadanie 4	15	pkt.
Zadanie 5	26	pkt.
Łącznie	115	pkt.

Czas trwania zawodów: 180 min.

UWAGA: Masy atomowe należy zaokrąglić do pierwszego miejsca po przecinku!

W roku akademickim 2019/2020 Konkurs Chemiczny został dofinansowany przez Fundację UAM w ramach programu

Fund_Akcja 2019

projekt:

Konkurs Chemiczny UAM – 25 lat popularyzacji chemii

H 1,008																	He 4,003
Li 6,941	Be 9,012											B 10,811	C 12,011	N 14,067	O 15,999	F 18,998	Ne 20,180
Na 22,990	Mg 24,305											Al 26,982	Si 28,086	P 30,974	S 32,066	Cl 35,453	Ar 39,948
K 39,098	Ca 40,078	Sc 44,956	Ti 47,867	V 50,941	Cr 51,996	Mn 54,938	Fe 55,845	Co 58,933	Ni 58,693	Cu 63,546	Zn 65,39	Ga 69,723	Ge 72,61	As 74,922	Se 78,96	Br 79,904	Kr 83,80
Rb 85,468	Sr 87,62	Y 88,906	Zr 91,224	Nb 92,906	Mo 95,94	Tc 98,906	Ru 101,07	Rh 102,905	Pd 106,42	Ag 107,868	Cd 112,411	In 114,818	Sn 118,710	Sb 121,760	Te 127,60	I 126,904	Xe 131,29
Cs 132,905	Ba 137,327	La 138,906	Hf 178,49	Ta 180,948	W 183,84	Re 186,207	Os 190,23	Ir 192,217	Pt 195,078	Au 196,967	Hg 200,59	Tl 204,383	Pb 207,2	Bi 208,980	Po 208,982	At 209,987	Rn 222,018
Fr 223,020	Ra 226,025	Ac 227,028															

Lantanowce

Ce 140,116	Pr 140,908	Nd 144,24	Pm 146,915	Sm 150,36	Eu 151,964	Gd 157,25	Tb 158,925	Dy 162,50	Ho 164,930	Er 167,26	Tm 168,934	Yb 173,04	Lu 174,967
Th 232,038	Pa 231,036	U 238,029	Np 237,048	Pu 244,064	Am 243,061	Cm 247,070	Bk 247,070	Cf 251,080	Es 252,083	Fm 257,095	Md 258,098	No 259,101	Lr 260,105

Aktynowce

Poznań, 30.11.2019

	NO ₂ ⁻	NO ₃ ⁻	Cl ⁻	Br ⁻	I ⁻	F ⁻	CN ⁻	SCN ⁻	S ²⁻	CH ₃ COO ⁻	OH ⁻	CO ₃ ²⁻	(COO) ₂ ²⁻	SO ₄ ²⁻	CrO ₄ ²⁻	PO ₄ ³⁻	Fe(CN) ₆ ³⁻	Fe(CN) ₆ ⁴⁻	
Na ⁺																			
K ⁺																			
NH ₄ ⁺																			
Mg ²⁺						C					B	B				B	A		
Ca ²⁺						D					A	B	C	A	A	B	C		
Ba ²⁺						D	A					B	B	D	C	B			A
Al ³⁺	H					A	H		H	H	B	H					C		
Cr ³⁺	H						H		H	H	B	H	A		B	C			
Zn ²⁺							B		C		B	B	B			B	B	B	
Mn ²⁺							B		B		B	B	A			B	D	B	
Co ²⁺							B		C		B	B	B		B	B	D	D	
Fe ²⁺							B		B		B	B	B			B	D	D	
Fe ³⁺	H						B		B	H	B	H	B				C		D
Ag ⁺	A		D	D	D		B	B	C	A	B	B	B	A	C	B	D	D	
Pb ²⁺			A	C	C	B	B	A	C		B	B	B	B	B	B	A	B	
Hg ₂ ²⁺	A		D	D	D		B	B	C	A	B	B	B	A	B	B			
Hg ²⁺			A	A	D				D		B	B	B		C	B	D		
Cu ²⁺						B	B	B	C		B	B	B			B			D
Bi ³⁺	H		H	H	B				C	H	B	H	B	H	B	C	D	D	
Cd ²⁺							B	A	C		B	B	B		B	B	B	B	
Sn ²⁺	H					B			B		B	B	B		B	B	D	D	

A – trudno rozpuszczalny w wodzie

B – nierozpuszczalny w wodzie, rozpuszczalny w kwasach organicznych i nieorganicznych

C – nierozpuszczalny w wodzie i kwasach organicznych, rozpuszczalny w kwasach nieorganicznych

D – nierozpuszczalny w wodzie i kwasach

H – związek ulega hydrolizie

brak oznaczenia oznacza dobrą rozpuszczalność